

Theophili Raynavdi Societatis Iesv Theologi, Opera Omnia

Tam hactenus inedita, quàm alias excusa, longo Authoris labore aucta & emendata : Accessit Tomvs Integer Complectens Indices Septemdecim in vniversum Opus, omnium quotquot prodierunt locupletissimos, Qvibus Absolvts Divinae Av Humanae Eruditionis Thesaurus Orbi literato aperitur ; Adiectus est ...

Raynaud, Théophile

Lugduni, 1665

Cap. I. Christus Magnus Deus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-79582](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-79582)

SECTIO PRIMA.

DE ATTRIBVTIS CHRISTI,

secundum se considerati.

RIVS omnino est rem considerare in ordine ad ipsammet, quam in comparatione ad quidvis aliud. Quare quæ Christo attribuntur per ordinem ad seipsum propterea talis est essentia & natura, omnibus Christi prædicatis, siue Deum, siue inferiora spectantibus, præmitti debent. Eiusmodi sunt, denominationes *Magni Dei*, & *Hominis hominis*, & *Christi ac boni simpliciter dicti*. Ab his ergo auspicabimur.

CAPVT PRIMVM.

Christus, Magnus Deus.

Ecce de Christo enunciauit Apostolus ad Titum 2. verbis illis, *Expectantes beatam spem & aduentum gloria magni Dei & Saluatoris nostri IESU CHRISTI, qui dedit semetipsum pro nobis*. Locus est insignis, & discussio dignus.

Magnum Deum, Paulus, non Patrem, vel Spiritum sanctum, sed Christum dixit.

Repellenda in primis est absurda interpretatio Pelagij in scholiis ad Apostolum, affirmantis, *Magnum Deum*, eo loco dici Spiritum sanctum, quia ipsius expectamus aduentum. Hoc dico esse prorsus absortum; quia nihil est sine in his quæ præcellerunt, siue quæ subsequuntur ex loco apud Apostolum, quod insinuat Spiritum sanctum. Est etiam planè falsum, quia non expectamus aduentum Spiritus sancti, sed Christi Domini. Venit quidem semel Spiritus sanctus visibiliter in cœtum Apostolicum, Ecclesiam Catholicam tunc nascentem sanctificaturus; sed ea non est beata spes, & aduentus gloriæ; id est gloriosus aduentus magni Dei, ab Apostolo & his ad quos scribitur expectatus. Iam quippe præcellerat; nec propterea fuerat aduentus gloriæ, qualis erit aduentus Christi Domini in seculorum mœra. Præterquam quod Græca locutio, eam interpretationem manifestè refellit. Duo enim illa epitheta *Magni Dei*, & *Saluatoris*, enunciantur sub eodem articulo τὸ μέγα θεὸς, καὶ σωτὴρ, utique quia in unicam personam cadunt alioqui ut notant qui Græcis literis tenuissimè tincti sunt; iterandus fuisset articulus; dicendos, τὸ μέγα θεὸς, καὶ σωτὴρ, si duo illa attributa diuersas personas designarent.

6. Equè porro his argumentis confoditur altera expositio, verius peruersio & obtortio eiusdem loci, ex Hilario Diacono, & Erasmo;

ac nuperis Arianis. Hilarius enim in commentariis perperam Ambrosio tributis, non obscure significat, *Magnum Deum*, dici eo loco ab Apostolo, Patrem æternum, cuius potestas & gloria, videbitur in Christo iudice. Sic ille subobscurius. Diterre verdè & perspicue Erasmus, ut ubique Arianismo viam iterat; ita hunc locum Catholicis in Arianos illum vibrantibus eriperet, nouam interpunctionem commentus est, & attributum *Magni Dei* ad Patrem reulit; quæ verdè apud Apostolum sequuntur, assignauit Filio. Quod auidè arripientes nuperi Arianis, qui in Transilvania emerunt, referente Bellarmino l. r. de Christo c. 7. inortum à Catholicis ex eo loco telum, delinare se putant. Sed perperam. Non enim (ut dixi) Patris gloriosum aduentum expectamus, sed Filij, ut Chrysostomus hunc ipsum locum virens aduersus Arianos, notauit hom. 6. in ad Philipp. nec si duæ personæ; duobus illis epithetis *Magni Dei*, & *Saluatoris*, designarentur, vnico ambæ articulo enunciatæ fuissent ab Apostolo.

Quare Græci Patres, passim hunc locum in Arianos intentant, tanquam apertè de Christo prolatum, & explicatissimum aduersus eorum in Christum blasphemiam. S. Athanasius lib. de communi essentia Patris & Filij, titulo, *Filium cognominatum esse magnum Deum*, hunc locum profert; & ait illi esse geminum illum alium ex Rom. 9. *Christus, qui est super omnia Deus benedictus in secula*. Theodoretus in hunc locum, [Magnum Deum nominauit Christum, hæreticorum blasphemiam redarguens.] Chrysostomus in eandem Epistolam hom. 5. confidenter ad hæc Apostoli verba exclamat, [Vbi sunt qui Patre minorem Filium dicunt? *Magni* (inquit) *Dei*, & *Saluatoris*.] Plenius etiam ex hoc ipso loco virget Arianos hom. 6. in ad Philipp. subseribunt Chrysostomo de more reliqui Græci interpretes, nominatim Oecumenius, & Theophylactus. Alij item sine ambiguitate vlla aut controversia, dictum eo loco Christum ab Apostolo *magnum Deum* intellexerunt, ut Gregorius Nyssenus lib. de perfecta Christiani hominis forma, & S. Cyrill. 12. Theaur. cap. 11. ac Elias Cretenus ad orat. 1. Nazianz. S. Germanus

Constantinop. in rerum Ecclesiasticarum Theoria, illud, *Quoniam Deus magnus Dominus*, exponens de Christo, ait: [Magnus est Deus, Iesus Christus, quemadmodum Apostolus inquit, cum ait, *Magni Dei, & Servatoris nostri Iesus Christi*.] Sic autem interpungit locum illum Psalmi, ut sensus sit, inebilem Domino, quoniam Dominus est Deus magnus: huncque Deum magnum, ait esse Christum. Videtur planè consentire Chrysolog. serm. 46. sed sistamus in loco Apostoli.

7. Ex Latinis Idacius I. contra Varimadum, proposita Atianorum obiectione, quod Christus in Scriptura non dicatur *Deus*, cum alia veteris & noui Testamenti loca illis opponit; tum nominatim istum, quo Christus non modò *Deus*, sed & *magnus Deus*, nuncupatur.

Rursusque inferius probans personarum augustissimæ Trinitatis æqualitatem, ex eo quod omnes in scriptura iisdem illustrium titulorum decoribus honestentur, adducit inter alia argumenta, quod sicut Pater in Genesi, & apud Psalmem *Deus magnus* legitur nominatus, ita & Filius, hoc loco Apostoli quem versamus, dictus sic *magnus Deus*. Nec aliter Breviarium fidei adulterus Arianus, nuper euulgatum. Præclare S. Hieronymus in commentario huius loci: [Nos cum pudicè & iuste, nec corpore scilicet, nec mente peccantes vixerimus in Christo; piè quoque viuimus in hoc sæculo: quæ pietas expectat beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi. Sicut enim impietas magni Dei reformidat aduentum, ita secuta de opere suo, & de fide, illum pietas præstolatur. Vbi est serpens Arius? Vbi Eunomius coluber? Magnus Deus. Iesus Christus, Saluator dicitur; Non primogenitus omnis creaturæ; non Verbum Dei & Sapientia, sed Iesus Christus.]

Faulstus Episcopus de ratione fidei, prolato hoc Apostoli textu pro Christi diuinitate, concludit: [Immane piaculum est, ut per infidelium hominum blasphemias, minor esse dicatur, quem *magnum Deum*, ipsa veritas profiteatur.] Potentissimè denique hunc Apostoli locum, aduersus Nestorijum intorquet Cassianus lib. 2. de Incarnat. cap. 4. & tam perspicuè in eo Christum *magnum Deum* appellatum existimat, ut sic concludat: [Nihil est quod dicas, nihil est quod afferas, nihil quod improba falsitate confingas. Potes habere in incredulitate impia, quod non credas, non habes in calumniandi occasione quod deneges.]

De mente ergo Apostoli, & quod Christum, non Patrem, aut Spiritum sanctum, appellat *magnum Deum*, nullus ambigendi superest locus.

Num Christus, dictus magnus Deus, diuinituè.

8. Video tamen tricarì quæpiam posse, & saluo argumento quod Patres pro Christi diuinitate ex hoc Apostoli loco petunt, aliter posse eum interpungere; adhibita scilicet distinctione post vocem *magni*: Ut sensus sit, expectari beatam spem, & aduentum gloriæ, eius qui & magnus, & Deus, & Saluator noster est. Quæ ratione ubi apud Esaiam cap. 9. legimus, *Vocabitur admirabilis, consiliarius, Deus fortis*:

aliqui ita legunt illud *fortis*, ut sit adiunctum Dei, sensusque sit, paruulum nobis natum, fore Deum fortem. Alij verò melius duobus illis vocabulis, duo Christi attributa designata volunt, ita ut sensus sit, illum fore Deum, & fore fortem. Et quæ id perinde SS. Patribus, ex eo Isaia loco argumentantibus pro Christi diuinitate. Nam siue disjungantur dæ illæ voces, siue neantur, semper manet, Christum esse Deum. Idem ergo dici posset de præfati loco Apostoli: eo videlicet significari, Christum & magnum, & Deum esse; non autem esse magnum Deum, prout hactenus affirmamus.

Et sanè Christum absolute magnum dici, non posset mirum videri: cum discretè Angelus apud Lucam conceptionem eius annuntians, dicat, *Hic erit magnus*: quod expendens S. Bernardus, ad calcem homilii tertiæ super *Missin* est, Christum ibi *magnum* dici in assumpta natura, colligit ex verbo *erit*: nam secundum Deitatem, magnus, inò maximus & infinitus ab omni æternitate erat. In natura autem humana, Deus homo, futurus magnus nuntiabatur ab Angelo, quia ut sic nondum erat. Et quo autem fuit, *magnus* siue restrictione & limitatione fuit; iuxta illud de eo apud Esaiam c. 12. *Exulta & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui Sanctus Israël*. En Christum, absolute & absque restrictione vlla *magnum*.

Eoque etiam S. Iustinus in Patarchi ad Gentis refert hæc Sibyllæ carmina:

*Felices erunt in terris, homines illi,
Qui amabunt MAGNUM DEUM,
eum collaudantes,
Antequam comedant, & bibant.*

9. Et in Scripturis quidem, interdum nonnullis nomen *magni* tributum legimus: sed vel secundum nomen magnorum qui sunt in terra, vel non absque temperamento. [Dictum est quidem (ait S. Ambrosius in Lucam) de Ioanne ab Angelo, quia erit magnus: sed ille quasi Homo magnus, hic quasi Deus magnus. Magnus enim Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Et verè est etiam ille magnus, quia inter natos mulierum, Propheta maior Ioanne Baptista nemo est. Habet tamen maiorem, quia qui minor est in regno Dei, maior est illo; magnus autem Ioannes, sed coram Domino.]

Expendo hoc verbum, ex Etherio & Beato L. I. contra Elipandum. [In quo homo est, nullus Angelorum similis ei est. Sed neque homo, qui de muliere natus est. Dictum est de Ioanne, quod *magnus erit coram Domino*. Dictum est de Christo: *Hic erit magnus*, sed non coram Domino, quia ipse Iesus, est magnus Dominus noster, & magna Virtus eius: & Sapientia eius non est numerus.]

Itaque Christus, non *magnus coram Domino*, sed simpliciter *magnus* dicitur, quia ipsemet, est Dominus coram quo Ioannes dictus est magnus. Nimirum magnus per comparisonem ad paruos: habendus & ipse paruus, per comparisonem ad eum qui absolute magnus dicitur, (ut præclare Origenes homil. 6. in Lucam in fine) & post quem nullus magnus: de quo insigniter idem Origenes hom. 12. in Leuit. ad illud *Sacerdos magnus ex fratribus suis*: quem locum aptans ad Christum, & neminem peccatorem,

catorem esse magnum præfatus, subdit. [Offen-
de mihi de Scripturis, ubi aliquis peccator, aut
parui meriti, *magnum* appellatus sit? Nulquam
(ut opinor) inuenies. Audi verò qui sunt, qui
magnum appellantur. De Isaac dicitur quia *profi-*
catus valde, & sequo factus est magnus valde.
Moyses magnus dictus est, & Ioannes Baptista
magnus dictus est, & post hunc iam nullus, appellatus
est magnus. Prius enim quam adesset qui verè
magnus est, ad comparationem reliquorum
hominum, magni appellati sunt Sancti, quo-
rum superius fecimus mentionem. Vbi verò
aduenit ipse, qui non ex comparatione cæ-
terorum, sed sui magnitudine verè magnus erat,
de quo etiam scriptum est, *Quia exultauit ut*
gigas ad currendam viam, ultra iam nullus ma-
gnus appellatus est. Hic est ergo de quo scribi-
tur, *Magnus Sacerdos ex fratribus suis.* Quibus
fratribus? De quibus dixit cum resurrexisset à
mortuis: *Vade ad fratres meos, &c.* Si autem
vis ex antiquis literis discere fratres Iesu, lege
viginti primum Psalmum, ubi ex persona
Christi dicitur: *Narrabo nomen tuum fratribus*
meis, in medio Ecclesie laudabo te. Ex fratribus
ergo suis magnus est Iesus, ex his qui prius
magni fuerant appellati, & sicut Pastor Pa-
stor est, & Pontifex Pontifex, & Dominan-
tium Dominus, & Regum Rex: ita & Magno-
rum, Magnus est.]

Hec de magnitudine Christi, non præ Viris
Famulis & Potentibus à sæculo, quibus assen-
tatio Magni nomen imposuit, cuiusmodi mul-
tos Raderus in Prolu. ad Curtij cap. 6. conge-
sit, sed tantum abest ut magni sint, ut ne qui-
dem sint. Ne tradas (aiebat Esther) *sepeprum*
nam, & qui non sunt.

Locus igitur Apostoli in quo versabamur,
ita videretur posse accipi, ut Christus, & ma-
gnus, & Deus sit dictus, disunctiue, id est, ita
ut illud *magnus*, non sit adiunctum Dei, qui
de Christo enunciat, sed sit prædicatum so-
larium, ac per se coherens.

Verius, esse dictum magnum Deum,
copulatiue, nec quatenus in Deitate
subsistit.

10. Non tamen ea interpretatio probanda,
quia quamuis nihil à vero alienum contineat,
tamen aliena est à mente Apostoli, quem om-
nes Patres ac Interpretes ita acceperunt, ut
Christum *magnum Deum* copulatiue appellat,
seruata PP. interpunctione. Sæpe enim nota-
tum est, hæreticos noua interpunctione, hebe-
tate Scripturas quibus eorum errores iugulan-
tur, vel errores novos fabricare. Ita fecisse ve-
retes quosdam hæreticos, circa Christi respon-
sum datum S. Latroni, testator Cassianus col-
lat. 1. cap. 14. & valde eos aduersatur: quod alij
item fecere adducti in opere de S. Latrone. c. 10.
nam. 9. Quare ea licentia de cerebro suo inter-
pungendi, viranda est homini Catholico, etiam
ubi periculum erroris non apparet. Ac proinde
fateamur, Christum ab Apostolo nominatum
esse *magnum Deum*, nexis in vnum attributum
duobus illis vocibus: id quod expedita & pla-
na loci Apostolici lectio, aperte fert.

Et quidem sic Apostolus, de Christo ut per-
sona subsistente in natura Deitatis, pronun-

ciavit esse Deum magnum, nulla est difficultas.
Quid enim maius Deo Verbo? aut quomodo
non magnus, imò maximus & rer ac infinites
maximus, & si quâ excedere ulterius potest
oratio, qui verus est Deus, cuius magnitudinis
non est finis? *Magnum nimis*, vocat interdum
David, professus se ei magnitudini vel conci-
piendæ, imparem esse: quod egregie ponde-
rauit D. Augustinus in Psal. 95. Eoque sensu in
Arianos sæpe conclamant Patres, quod Filium,
Deum modicum, & Patre minorem fingentes,
illum Deitate exautorarent. Audi Autorem per-
antiquum, Breuiarij fidei aduersus Arianos,
nuper editi. [Dicit beatus Apostolus, *Expectan-*
tes beatam spem & aduentum gloria Dei. Nescio
qua fronte minor esse dicatur, quem magnum
Deum Apostolus proficitur. Eadem propè ver-
ba (fortassis ex eo Breuiario deprompta) & ei-
dem loco Apostoli innixa, usurpat Augustinus
serm. 6. de temp. Faustus Episcop. lib. de ratione
fidei, Pulchre autem S. Leo serm. 8. de Natiuit.
Domini, Arianos vellicans, ait, [Maiorem sibi
Deum, minoremque finxerunt, cum gradus in
vera Diuinitate esse non possint: quoniam quic-
quid Deo minus est, Deus non est.] Elias Cret.,
ad 1. orat. Nazianz. stipulatur, & Prosper epi-
gram. 55. sic canens aduersus eosdem Arianos,
ac monstrans quàm fatuè, Deum paruum sibi
fingerent pro eo quod non est ipse.

Natura omnipotens vna est, que cuncta creauit,
Et propriè quod sunt, omnibus esse dedit.

Quodque Deo minus est, non est Deus, à Patre
natum

Verbum, & qui amorum Spiritus est,
Deus est.

Vna eademque trium quoniam est essentia,
que se

Namquam vel maior, vel minor esse
potest.

Stomachatur, & merito, in hanc impieta-
tem S. Chrysostomus hom. 6. in ad Philipp. Ad-
ducta enim Arianorum propositione, quod
Christus, cum inferior Deus esset, non rapuit
ut magno & maiori Deo, æqualis esset, subdit
non sine stomacho. [Estne modicus & magnus
Deus? Itane Ethnica, in Ecclesiastica dogma-
ta inducitur? Apud ipsos enim & paruus Deus
est, & magnus. Si verò apud vos, hæcenus
ignorauit. Nam apud Scripturas, nulquam
inuenies: sed magnum quidem vbique Deum,
paruus verò nulquam. Si enim paruus est,
quomodo & Deus est? Si non est homo paruus
& magnus, sed vna natura; & si quid non
vnus illius naturæ fuerit, homo non est; quo-
modonam erit Deus paruus & magnus? Qui
non naturæ illius est, Deus non est. Vbique
enim apud Scripturam, dicitur, *Magnus Domi-*
nus & laudabilis valde. Ecce & de Filio. Nam
vbique Dominum eum vocat: *Magnus* (inquit)
es tu & faciens mirabilia. Tu es Deus solus. Et
iterum: *Magnus Dominus noster, & magna vir-*
tus eius, & magnificentia eius non est terminus.
Sed Filius (inquis) paruus est. Sed tu hoc dicis.
Nam Scriptura contrarium, quemadmodum
de Patre, ita & de Filio loquitur. Audi nam-
que quid Paulus dicat: *Expectantes* (inquit)
beatam spem, & apparitionem gloria magni Dei.
At nunquid de Patre si loqueretur, *Appari-*
tionem dixisset?

Christus ergo quâ Verbum, quia Deus erat,
A 3 non

non erat Patre minor sed æqualis, & eatenus Deus magnus. [Benè magnus (ait S. Bernardus hom. 3. super *Missus est*) qui Filius altissimi merebitur appellari. An non magnus, cuius magnitudinis non est finis? *Et quis magnus (ait) sicut Deus noster?* Planè magnus, qui tam magnus, quam altissimus, quia & ipse altissimus. Neque enim altissimi Filius, rapinam arbitrabitur esse se æqualem altissimo. Ille merito arbitrandus est cogitasse rapinam, qui cum de nihilo in Angelicam formam factus fuisset, factori suo se comparans, usurpauit sibi quod Filij altissimi proprium est: qui vtique in forma Dei, à Deo non factus, sed genitus est, altissimus enim Deus Pater, quamuis omnipotens sit, non potuit tamē, vel æqualem sibi condere creaturam, vel inæqualem gignere Filium. Fecit itaque Angelum magnum, sed non quantus ipse: & idè nec altissimum. Solum autem vnigenitum, quem non fecit, sed genuit, omnipotens omnipotentem, altissimus altissimū æternus cœternum, ipsum sibi per omnia comparari, nec rapinam æstimat, nec iniuriam. Rectè ergo hic erit magnus, qui Filius altissimi vocabitur.]

Non dissimiliter S. Ambros. l. 2. in Luc. multa de Verbi Dei vera diuinitate præfatus, subdit. [Nihil emensum, nihil dimensum Trinitas habet. Non loco clauditur, non opinione cōprehenditur, non æstimatione concluditur, non ætate variatur. Dedit quidem Dominus Iesus hominibus magnitudinem. In omnem enim terram exiit sonus, &c. Non in fines tamen mundi, non in fines cœli, non vltra cœlos. At verò, in Domino Iesu, omnia condita sunt in cœlo, & in terra, visibilia & inuisibilia, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Cœlum aspice; Iesus illic est. Terram intue, Iesus adest. Ascende verbo in cœlum, descende verbo in infernum: Iesus adest. Etenim si ascenderis in cœlum, Iesus illic est; si descenderis in infernum, adest. Hodie cum loquor, mecum est, intra hoc punctum, intra hoc momentum. Et si in Armenia nunc loquatur Christianus, Iesus adest. Nemo enim dicit Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Abyssos opinione si penetres, illic quoque Iesum videbis operari. Scriptum est enim: *Ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in cœlum? id est, Christum deducere; aut quis descendit in abyssum? hoc est, Christum à mortuis reducere.* Vbi ergo non est qui cœlestia, terrena, inferna, compleuit? Benè ergo magnus, cuius virtus mundum repleuit, qui vbique est, & erit semper.]

Et est hæc magnitudo absoluta. Nam Christū quatenus Verbum, absolutè magnum Deum, non per comparisonem ad alia esse censendum, rectè statuit S. Chrysostomus hom. 5. in Epistolam ad Titum, expendens locum Apostoli in quo versamur, rationem reddens cur Christus, *magnus Deus* sit nominatus. [Non enim magnus ad aliquid dicitur: Quod si ad aliquid diceretur, per comparisonem, non per naturam, magnus esset. At nunc magnus incomparabiliter dicitur.] Si igitur Apostolum ad hunc modum accipiamus, & de Christo prout Dei Verbo in natura diuina subsistente, dixisse velimus, esse magnum Deum, vacabit res difficultate, vt affirmabam.

Sed etiam prout Verbum subsistit in humanitate.

11. Veruntamen S. Hieronymus, in comment. huius Epistolæ, disertè docet, Christum ab Apostolo dictum esse *magnum Deum*, non quatenus est Verbum in Deitate subsistens, sed quatenus est Verbum subsistens in humanitate. Eius verba sunt. [Magnus Deus, IESVS CHRISTVS Saluator dicitur. Non primogenitus omnis creaturæ, non Verbum Dei & Sapientia, sed Iesus Christus, quæ vocabula assumpti hominis sunt. Neque verò alium Iesum Christum, alium Verbum dicimus: vt noua hæresis calumniatur, sed eundem & ante sæcula, & post sæcula; & ante mundum, & post Mariam: imò ex Maria magnum Deum appellamus, Saluatorem nostrum Iesum Christum, qui dedit semetipsum pro nobis, vt pretioso sanguine suo nos redimeret ab omni iniquitate, & manderet sibi populum *peruenire*.]

Christus ergo etiam in humana natura, (quamuis non per eam reduplicatiue) est magnus Deus: quia persona quæ Deus est, hanc humanitatem terminat: itavt idemmet qui homo est, sit etiam Deus in hac humanitate, per personam diuinam terminata. Nec audiendus est Caietanus, qui solita subtilitate, Verbum in humanitate, minorem Deum esse pronunciauit, tractans illud ad Hebr. 2. *Medius quàm Angeli, minoratus est*, quod S. Hieronymus & alij quidam, legunt, *Minoratus à Deo*. Sensum ergo esse vult Caietani, Christum paulominus esse à Deo minutum, secundum esse substantialiter, quoniam est Deus personaliter. Deus autem est Deus & naturaliter & personaliter. Paululum itaque imminutus est à Deo, quia est quidem Deus secundum esse personale, quod constat esse substantiale, non autem secundum naturam. Hanc Caietani metaphysicè merito explosit Catharinus l. 4. annot. in Caiet. *initio*, quia Apostolus Christum vocans à Deo minoratum, secundum eam lectionem sensu Apostolici, quam etiam si non authenticam nunc supponimus, non cogitavit de ea aliqua præcisione per rationem, quæ inter essentiam diuinam & personalitatem fieri potest. Et quamuis eam præcisionem non omnibus probatam quis admittat, tamen IESVS (de quo agit Apostolus) æquè primò dicitur duas naturas: ex utraque enim compingitur & substantialiter constituitur; ac proinde non potest dici Deus minor in humanitate, eo quòd quatenus homo non concipiatur habens nisi substantiam diuinam absque natura. Nam Apostolus de eo loquebatur vt de Iesu per duas naturas constituto; & geminæ substantiæ Gigante, vt cum S. Ambrosio, loquebamur. Itaque enanescit illa Caietani subtilitas, aut si Catharinum hac in parte frequentiore audimus, *Inaudita & insanda nominata*. Mihi tamen satis est eam subtilitatem ab Apostolo alienam pronanciare, & Christum agnoscere, etiam in humanitate Deum magnum, quatenus persona in hac humanitate subsistens, est ipsa ac verissime Deus: nec ita potest cogitari homo, (cum non sit potius homo) quin Deus etiam esse cogitetur, & Deus magnus.

Ratio prima denominandi Christum, magnum Deum per contrapositionem ad Deos minorum gentium.

13. Huius denominationis causas aliquas, vestigare ac librare placet. An igitur Christus, Deus magnus ab Apostolo dictus fuit, ad distinctionem minorum illorum Deorum, quos Gentilitas coluit? Apostolum enim de Christi divinitate agentem, cum ad Gentiles ferè scriberet, allusisse quandoque ad ea quæ Gentiles de Diis suis fabulabantur, eaque à Christo remouenda docuisse, monstrat perillustri locos ex epistola ad Philipp. cap. 2. vbi de Christo Deo dicitur, non rapinam arbitratum esse, quod esset Deo æqualis. En enim quid de eo sensu scribat vir vndeque doctissimus Isid. Pellic. l. 1. epist. 139. [*Non rapinam arbitratum esse, esse se æqualem Deo* (inquit Apostolus ad Philip. scribens) hoc est, ad homines superstitiosos & Ethnicorum dogmatum propugnatores, & custodes, ac propter otium in illis collocatum sic affectos, ut Evangelij prædicationem minimè admittere vellent. Quoniam enim cum Gentiles essent, supremum Deum suum Patri suo eas partes, quæ ad gignendum destinatae sunt, precidisse didicerant, illud videlicet metuentem, ne alij filij existerent, regniq; socij & confortes, ac divinitatis arreptiones, & dissidia de eâ, ac bella orirentur: addubitant an Dei Filius, relictis cæli sedibus, nec ullam regni aq; imperij commutationem veritus, ad nos veniens carnem suscepisset. Huic igitur eorum ignorantia, vel potius amentia, diuinus Vir, eoque arcanarum rerum doctor medicinam affertens, his verbis vitur: *Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratum esse se æqualem Deo, sed exinanivit semetipsum, formam serui accepit*: Quod perinde est ac si diceret; Deitatem ac regnum haudquaquam per vim eripuit, verum ante sæcula innatum habuit. Neque item ut id sibi eriperetur, subtimuit: verum cum & cælestium, & terrestrium, & infernorum Dominus esset, nec supèra reliquit, & ad nos accessit.] En qua ratione Apostolus Iuxta S. Isidorum agens de Christi Divinitate, in Ethnicam fabulositatem digitum intenderit.

14. Potuit ergo similiter Apostolus, Christum nuncupare, *magnum Deum*, ut doceret non esse à fidelibus ab Ethnicismo conuersis, sententiam de Christo, ut de minutis illis numinibus quæ Ethnici in Deos transcriperant, & à Diis magnis ac maioribus secreuerant. Plebeiam nimirum multitudinem minutis opusculis deputatam, vocat S. Augustinus l. 7. Ciuit. c. 2: addens nonnulla de minutis illis operibus quæ minutatim minutis distributa numinibus affimur, & plenius expresserat l. 6. eiusdem operis cap. 9. post Arnobium l. 4. ab initio. Et ibidem l. 8. c. 5. refert S. Augustinus, itémque Lactantius 1. instit. c. 15. Tullium in Tusculanis, Deos aliquos maiorum gentium, aliis minorum gentium Diis oppositos, admittentem. Quod enim Tarquinius Priscus veteri Romanorum senatui centum adiciens Senatores, qui priscum Senatum constabant, maiorum gentium; qui ad eos adiuncti erant, minorum gentium dixisset; alludens ad id

Tullius, præcipuos illos & antiquitate confirmatos Deos, vocauit *maiorum gentium*, cæteris *minorum* appellatione relicta, & γένεσις, id est, adscriptis nominat Lucianus. Nouen-siles dictos à nouitate, & quod ab antiquo Dij non fuissent, latè persequitur Arnobius l. 3. n. 32. qui tamen l. 1. n. 47. omnes Deos infra summum, videtur de Ethnicorum sententia dixisse Deos minores, ipsum autem summum Deum, quem & *principem Deum & omnipotentem* dictum refert, Deum maiorem ex eorumdem Ethnicorum sensu vocauerat n. 19. Vnum maximum, & potentem, omnium rectorem eximium appellat ex Ethnicis Lactantius l. 1. c. 3. instit. & pulchrè Eudomium cum Græcis conferens Nyssenens orat. 10. (imò 11.) in Eun. in fine. [Subiectas ei supponunt potestates, ordine quodam, & seriè inter se secundum maius vel inferius differentes, subiectas autem omnes æqualiter ei qui supereminet.]

15. Apud Liliam Gyraldum l. 1. histor. Deorum, pag. 17. Dij illi minores παρρηγοραιοὶ καὶ μετριοὶ dicti habentur: quibus non contraponebantur qui dicebantur *magni Dij*; hos enim doctus Poëta l. 5. ad Deos penates videtur restrinxisse, verbis illis:

Cum socijs, natôq; penatibus, & magnis Dijs.

Et adhuc angustius eas voces vsurpasse videtur Varro l. 3. de lingua Lat. cum *Deos magnos* cælum & terram dici pronunciauit. Tantam Ethnicorum absurditatem, in Diis magnis & paruis, maioribus & minoribus agnoscendis, nihil attinet amplificare dicendo; cum constet verissimè pronunciaisse Lactantium, 1. instit. c. 3. [Si Dij sunt, dispares esse non possunt.] Nec pariter Diuinitas, maius quicquam aut minus, quasi liceat eius alicubi magnitudinem emetiri, ut S. Hilarius in Psal. 144. egregiè aduertit. Et gradus quæ ad titulum magnorum vel maiorum Deorum pronebantur, sunt planè deridendi. Summum verò absurditatis verticem attingit Psapho. Lybs erat de quo in hunc modum Max. Tyrius dissert. 19. num. 10. [Plurimas quas canoras esse iudicabat maxime; aures collegit: easq; canere hæc verba docuit; *Magnus Deus Psaphon*: atque ita edoctos, rursus in priorem locum dimittebat. Itaque tum ipse hæc, tum alia vocem earum imitatur, hoc canebant. Ibi Lybes, qui diuinum hoc augurium esse indicabant, Psaphoni continuò rem sacram facere; atque ita comitiis animum, Lybicus Deus designatus est Psaphon.]

Potuit itaque Apostolus ad hanc paruitatem aliquorum Ethnicismi Deorum alludere, & Christum ea sorte esse negare, cum sit Deus verus in quem non cadit nisi esse magnum. Nec fortassis abhorret ab hac interpretatione, quod Gregorius Nyssenens l. de perfecta Christiani hominis forma; Christum censet ab Apostolo dictum *Deum magnum*, eo quod sit Deus verus. [His enim vocibus veri Domini magnitudinem prædicat, magni, inquit, Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi.]

Secunda eiusdem denominationis ratio, per contrapositionem ad Deos participatione ac adoptione.

16. Quid si verò Christum *Deum magnum* ab

ab Apostolo nominatum dicamus, quia verus Deus est, non per contrapositionem ad falsos Deos qui nullo modo Dij sunt, sed per contrapositionem ad Deos per participationem; qui quod diuine sunt confortes naturæ, per participationem gratiæ quæ est diuinitas participata, Dij aliquatenus dicuntur, sed Dij minores. Est enim gratia diuinitas participata. Audi S. Maximi Centur. 1. c. 76. [Solutio diuine gratiæ proprium hoc esse solet, ex proportionem diuinitatem creaturis elargiri. Quæ quidem gratia supernaturali lumine naturam illustrat, & per excellentiam gloriæ, supra proprios terminos illam constituit.] Idipsum innotauit S. Ioan. 1. ep. c. 3. cum gratiam sancti Christi autem vocauit *semen Dei*, quia licet gratia sancti fidei est veluti essentia absconditi cordis hominis, quatenus est vita supernaturalis primaria, cui reliquæ formæ supernaturales debentur, tanquam potentia & connaturales facultates, modum illam essendi affectantes, & eatenus est quasi vi a. i. diuinitas: unde homo, per gratiam sanctificantem, efficitur Deus; quod nonnullis testimoniis prolatis firmari superius l. i. explicans Nestorij errorem, quibus addendum quod ait S. Basilii in Psal. 115. ad illud, *Omnis homo mendax*. Cum enim sibi obieisset, Dauidem quoque, quippe hominem, mendacem videri posse, ac proinde vacillare fidem eius; respondit hominem esse nomen carnalis personæ: qui verò ex spiritu vivit, ut Dauidem, Deum esse, & Filium excelsi. Similiter Thalassius, Hecatonade 1. in fine, hominem Deo gratum, ait esse Deum quemdam. Alios in hanc rem dabit Carbo l. de inter. hom. c. 18. Ego claudio verbis S. Maximi Centur. 4. c. 19. [Participatio eorum quæ sunt supra naturam, est participantium cum eo quod participatur assimilatio: participum similitudo cum participato, est identitas obueniens vi similitudinis participum, cum eo quod participatur. Identitas verò participantium, quæ suscipitur ob similitudinem cum eo quod participatur, est deificatio eorum qui digni sunt, ut Dij fiant.] Vtique per participationem, quod est esse aliquatenus verè Deos; longè aliter quam Dij planè falsi Ethnicorum, de quibus idcirco dicitur, *Seimus quia idolum nihil est*: nempe in ratione Dei ac numinis. At his qui habent deitatem aliquatenus veram, etiam si non nisi participatam, ita Dij aliquatenus verè dicuntur Dij, sed parui aut minores. Alij participatione aliqua diuini alicuius attributi aut potestatis, Dij, etiam in scripturis dicuntur. Vnde est illud de iudicibus, *Applica illud ad Deos*: & illud, *Dixi non deirabes*. Nimirum ut est apud Tertullianum l. 3. contra Marc. c. 15. Dei nomen quasi naturale diuinitatis, potest in omnes communicari quibus diuinitas vindicatur, aliqua scilicet participatione munerum, & stillicidio potestatis. Sed nullus horum est magnus Deus, idque soli Christo præcipuum est inter homines omnes, quantumvis sanctos, aut participatione Deos. Dauid sanè ira contestatur Psalm. 85. *Non est similis tui in Dñs Domine, non est secundum opera tua: omnes gentes quasque fecisti venienti, & adorabunt coram te Domine, quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia; Tu es Deus solus magnus*. Ita enim legitur S. Augustinus. Pulchre S. Gregorius l. 1.

in Job. c. 19. (aliàs 6.) Christo, in proposito sensu, accommodat illud, *Erat vir ille magnus inter omnes Orientales*. Nam Orientales exponit Sanctos, qui adoptione & participatione Dij sunt, inter quos Christus, est verè magnus, cum naturâ non adoptione sit Deus.

Ratio tertia eiusdem denominationis, ex nexu vtriusque rationis, hæc tamen seorsim assignata.

17. Ad vtramque hæc tamen propositam causam denominationis *magni Dei*, pertinere potest causa alia quam subiecio: Nempe quod cum multi sint qui dicuntur Dij, ut est apud Apostolum 1. Cor. 8. & alij quidem dicti sunt Dij per errorem abominandum, quo in eos translatum est incommunicabile nomen; alij verò per gratiæ quæ diuinitas quædam creatura est, participationem; neutri tamen sunt magni Dij ea notione magnitudinis, quæ propria est rerum quæ magnæ non sunt corporis mole. In illis mole magna sunt, ait S. August. 6. quæ non Trin. c. 8. idem est maius esse quod melius. Disserit in hanc rem copiose Seneca l. 7. de ira ad finem, cum demonstrat in ira non esse animi magnitudinem. Et inter cetera illud Liviæ, *Vir ingenij magni magis quam boni*, ita refellit. [Non potest illud separari aut & bonum citi, aut nec magnum: quia magnitudinem animi inconcussam intelligo, & intus solidam, ab imo parem finemque, qualis inesse malis ingenij non solet. Terribilia enim esse, & multuosa, & exitiosa possunt; magnitudinem quidem, cuius firmamentum roburque bonitas est, non habebunt.] Addit & de plerisque vitiis, luxuria, auaritia, libidine, omnia exigua, depressa, & angusta esse: nec quicquam proferri posse magnum, nisi sit cum virtute nexum. Itaque magnitudo, in iis quæ non sunt magna molibus corporum, idem est quod virtus atque perfectio. Longè enim aliter se habet hæc magnitudo, quam magnitudo molis, quæ quo fit audior & protentior, ut egregè philosophatur Plotinus Enneade 6. l. 6. c. 7. eo res sit imperfectior, quia magis ab unitate cuius entitas ac bonitas complicitur, atque etiam magis à seipsa recedit. Ab hac rubrica descendunt plerumque, & idcirco exerant multitudinum iudicia, quæ de magnitudine rei aut negotij, aut operis conspiciam, pronunciant non penes perfectionem, sed ex errore communi: [Multis rebus, non ex natura sua, sed ex humilitate nostra magnitudo est.] ait Seneca initio l. 3. natur. qq. errore planè gemino ei quo apud Romanos, homo pumilus dictus est *Magnus Senecion*, vel *Senecio Grandis*, quia omnia grandia usurpabat, ut videre est apud Senecam sua loria 2. Calceis iusto grandioribus utebatur, fidei non edebat nisi mariscas, vasa argentea non nisi grandia admittebat, seruos & ancillas granditate spectabiles quærebat, etiam grandem & proceram uxorem. Ita dementes facit. Peccatorem tamen quemcumque, quantumlibet magnus habeatur, porcum & pusillum esse, confirmat latè & pulchre Origenes hom. 12. in Levit. ad illud, *Sacerdos magnus ex fratribus suis*, ubi Christum solum affirmat fuisse magnum, quia solus sine labe, solus perfectus, & intemeratus ac nullatenus obla-

Christus, Magnus Deus.

9

oblate virtutis fuit. Locum ex parte adduxi tractans Christi innocentiam & impeccabilitatem.

18. Haberi igitur ex his potest, quomodo Christus sit Deus verè magnus. Nam qui in prima causa superius propolita Dij sunt habiti, non erant magni, cum essent sceleratissimi. Nihil enim tetius, purcius, inquinatius Ethnicorum Diis. Videtis quæ in eam rem copiosissime tradunt Clemens in Protrept. & Arnobius, ac Lactantius, & Tatianus, ac Iulianus, quorum & aliorum in hanc rem loca latè profero in Natur. Theol. dist. 7. n. 35. Qui verò iuxta alteram causam propolitam dicuntur Dij, aliqui participatione veræ Deitatis, non sunt viqueque magni, quia omnes peccaverunt & egent gloria Dei: peccatum autem (ait supra Origenes) hominem parvum facit & exiguum, virtus eminentem præstat & magnum. Nemo eorum plenè & simpliciter magnus, quia nemo eorum absolute perfectus, sed tantum semiperfectus, iuxta illud Operi l. 2. contra Parmen. post medium, in confutatione Donatistarum superbe sanctitatem suam, & perfectionem iactant. Etiam vos ipsi, qui sancti & innocentes videtis ab hominibus vultis, dicite, unde est ista sanctitas quam vobis licentius vituperatis? Et paulo post. Ipse solus est perfectio, & perfectus, solus Dei Filius Christus. Ceteri omnes semiperfecti sumus. Quia nolumus est velle, nolumus est currere; Dei perficere.

Quarta ratio magnus Deus, id est, beatus.

19. Quid si verò magnus Deus, in hoc Apostoli loco idem sonet quod Beatus? Qua appellatione Apostolus 1. Tim. 1. Deum cognominat, Quæ est secundum (inquit) Evangelium gloria beati Dei, quod creditum est mihi. Non debet sane novum videri, quod dico, magnum posse pro beato accipi. Poeta enim ecloga 4. cum multa autem sæculi bona, & felicitatem vniuersalem omni aduenturam describeret, sic cecinit:

Tæque adeo decus hoc ausi, te Consule inibi
Pellio, incipient magni procedere menses.
Magni quippe menses, ut Alcibiades optime
italia l. 6. Parergon. c. 8. iidem sunt cum felici-
tatis, & faustis, ac boni ominis. Sicut Tacitus
in vita Agricola, magnum diem vocat felicem,
quo à calamitatibus liberandi essent, dicens,
Imponite quinquaginta annis magnum diem.
Quia ipsa ratione Osee 1. dictus videretur
magnum dies Israël qua scilicet contractis per
Christum vectibus ferreis, in libertatem Filiorum
Dei asserti sumus. Hoc itaque sensu, Christus
magnus Deus ab Apostolo dictus esset, id est,
beatus, contra quam Dij gentium daemonia,
quos æterna infelicitas premet & opprimeret.

Quinta, eaque maxime genuina eiusdem denominationis ratio, à magnis operibus Deo propriis.

20. Hæc ut non inuicissimiliter sint disputata, tamen simplicissima causa denominationis magni Dei Christo tribuæ, & saltem quæ prima in cognitionem inuenit, ea est, ex qua infideles ipsi non semel Christum, magnum Deum

inclamant, teste Cantacuzeno Apologia 3. nempe ad mirabilia opera Deo omnipotenti propria. Similiter enim cum contigit ut Gentiles conspicerentur opus aliquod supra naturam per SS. Martyres, al. u. ne quempiam fidelem virum parrari in Christi nomine; atque adeo per Christum, inclamare solitos constat, Magnus Deus, Christus; magnus Deus Christianorum. Ut S. Georgius, quod idem Contacusanus refert, idola effari compulsi sunt diuinitatem Christi, moxque ad S. Georgij iussum seipsum nemine adnecante euerfa & contrita fuissent, exclamarunt Gentiles qui confertissimi aderant, magnus Deus Georgij, id est, magnus Deus Christus. Christus ergo magnus Deus videtur dictus ob magna & inscrutabilia quæ fecit, propria Deo; & quidem ultra omnem modum diuinorum operum. Actiones enim externæ Dei, non omnes sunt eiusdem dignitatis, & (ut sic dicam) mylticæ quantitatis, ut Orig. scitè docet hom. 1. in Iudic. in fine, verbis illis. [Sed & illud quomodo præterimus, quod addidit, Qui cognouerit opera Domini magna, quæ fecit in Israël? Quid enim? sunt aliqua opera Domini parua, ad quorum distinctionem hæc magna dicantur? Ego arbitror quod omne quidem Dei opus est magnum, sed pro capacitate eorum qui operantur, si sibi inuicem comparentur, vel magna opera Domini dicuntur esse, vel parua. Verbi causa, eduxit filios Israël de Ægypto in manu forti brachio excelso; Ægypto prodigiis celestibus verberata, viam fecit in mari uanna in deserto populo dedit; de caelo locutus est ad Moysen; legem conscriptam in tabulis lapideis dedit; nōne hæc magna sunt opera Dei? Sed si illud his compares quod ita dilexit Deus hunc mundum, ut Filium suum unigenitum daret pro salute mundi, inuenies omnia illa parua esse, ad huius operis magnitudinem.] Visibiliter autem res æstimando, actiones Deo propriæ numerari præsertim solent, creatio mundi, & conseruatio, & parratio operum supra naturam. Ideoque ex his operibus, Deus plerumque in Scripturis vult se agnosci verum Deum. Ut ex creatione Isaia 44. Ego Dominus, extendens caelos solus stabiliens terram, & nullus mecum. Et Hierem. 10. Dij qui caelum & terram non fecerunt, pereant de terra, & de sub caelo. Ex conseruatione, Actorum 17. verus Deus probatur, In ipsa viuimus, mouemur, & sumus. Denique ex mirabilium operum parratione Psal. 85. dicitur, Faciens mirabilia, tu es Deus solus. Similia vbiuis prostant in Scripturis. Has omnes actiones multo illustrius & excellentius exercuit supernaturaliter Christus Dominus, quam Deus ipse eas exercuisset in mundi visibilis productione, & conseruatione, ac vulgo dictorum miraculorum parratione.

Nova per Christum Cosmopœia.

21. Mundum supernaturalem quem intelligam, accipe ex Origene hom. 5. in Leuit. verbis illis. [Intellige te, & aliam mundum esse paruum, & esse intra te Solem, esse Lunam, etiam Stellas. Hoc enim si ita non esset, nunquam dixisset Dominus ad Abraham, Aspice ad caelum, & vide Stellas, si diuine ari possunt à multitudine, sic erit semen tuum. Nec mireris, inquam, si dicitur ab Abraham, Quia sic erit semen

semen tuum sicut Stella celi; de illis scilicet qui ex fide eius geniti, rationabiliter vivunt, ac divinas leges & præcepta custodiant. Audi amplius aliquid, Saluatorem ad Discipulos dicentem: Vos estis lux mundi. Dubitane esse intra te Solem, & Lunam, ad quem dicitur, Quia lux sis mundi: Vis adhuc amplius aliquid de te ipso audire, ne forte parva de te & humilia cogitans, tanquam vilem negligas vitam tuam? Habet hic mundus gubernatorem suum, habet quicum regat, & habitet in ipso omnipotentem Deum, sicut ipse per Prophetam dicit: Nonne caelum & terram ego impleo, dicit Dominus? Audi ergo, ipse omnipotens Deus quid etiam de te, hoc est, quid de hominibus dicat: Habitabo, (inquit) in eis, & in ipsis ambulabo. Plus aliquid adhuc audi erga personam tuam. Et ero, (inquit) eis in patrem, & ipse erunt mihi in filios, & si ius, dicit Dominus. Habet hic mundus filium Dei, habet Spiritum sanctum, secundum quod dicit Propheta: Verbo Domini, caeli firmati sunt, & spiritus oris eius, omnis virtus eorum: & iterum alibi: Spiritus enim Domini, replevit orbem terrarum. Audi & tibi quid dicit Christus: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi: & de Spiritu sancto dicitur: Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt. Cum ergo videas habere te omnia, quæ mundus habet, dubitare non debes, quod etiam animalia quæ offerantur in hostiis, habeas intra te, & ex ipsis spiritaliter offerre debeas hostias.]

22. Hic est mundus spiritualis, homo iustus & sanctus. Quanto ergo præstat talis mundus spiritualis, corporeo & visibilis, tanto mundi eiusdem spiritualis creatio & conservatio, per Christum facta, antecellit creationi mundi visibilis, eiusdemque conservationi factæ & confirmatæ: Deo: quod S. Basil. in Psal. 32. egregie notavit ex verbis Psalms: *Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandavit & creata sunt*: quorum verborum priora, existimat S. Basil. pertinere ad primam partem versiculi immediate præcedentis, quæ dictum fuerat, *Timent Dominum omnis terra*: posteriora autem verba, nempe *mandavit & creata sunt*, referri vult ad posteriorem partem eiusdem immediate præcedentis versiculi; nimirum, *ab eo autem commoveantur qui inhabitant orbem*: subditque S. Basil. Quandoquidem homo ex terreno corpore, & anima corpus inhabitante compositus est, terra quidem iure dicitur, ex terra formatus: inhabitans autem orbem, anima vocabitur, diversorium & habitationem in corpore sortita. Concinnè igitur, ad terram illud retulit, ipse dixit, & facta sunt. Ad figmentum quidem nostrum terrestre pertinet quod dicit, & facta sunt: ad imaginem verò Dei, illud, *Et creata sunt*. Quoniam verò in sacris voluminibus, creatio pro transmutatione in potiorē solet accipi partem, ut est illud: *Si qua in Christo nova creatura*. Item illud: *Ut duos crearet in unum novum hominem*: forsitan illud quidem, *Facta sunt*, dicitur de prima hominis productione ad essentiam; hoc verò, *Creata sunt*, de secunda per Christi gratiā regeneratione. Quantum itaque Dei mandatum à simplici differt verbo, tantum creatio à generatione distat. Concinit S. Chrysostomus hom. 8. in 2. ad Cor. tractans illud: *Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse*

illuxit in cordibus vestris. Hoc sic interpretatur S. Chrysostomus. [Prius meminit eorum quæ in principio creationis facta sunt, nempe sensibilis Solis, & sensibilium tenebrarum, monstrans quod istud minus est opificum. Et ubi dixit, *Ex tenebris lux luceat*: In principio & in exordio creationis: *Tenebra enim erant*, inquit, *super abyssum*. Et dixit *Deus, fiat lux & facta est lux*. Sed & tunc quidem dixit, *fiat, & factum est*. Nunc autem non dixit, sed ipse nobis factus est lux. Non enim dixit, & nunc dixit, sed ipse illuxit: Propter hoc neque sensibiles res videmus ope lucis huius fulgentis, sed ipsam Deum per Christum.]

Est priore longè excellentior.

23. Seeernit egregie creationem novi orbis per Christum factam, à prima materialis mundi creatione, & illam longè profert S. Anast. Sinaita toto opere contemplationum in Hex. Et idem præstitit antiquos DD. graulimos, Papiam, Clementem, Panthanum, Ammonium, annotat lib. 1. Perpulchrè verò initio 17. huc refert iteratam in 2. c. Genesios creationis narrationem, ut ostenderetur instauratio per Christum facta, & productio novi orbis per eum longè pretiosior. Eaque ex causa observat, 2. capite duplicatum esse nomen Dei, nec ultra simpliciter dictum Deum, sed Dominum Deum, ut ostenderetur compositio personæ Verbi per Incarnationem. Quæ cum multis versasset, subdit. [Omni stupore & admiratione dignum est illud, quod per vniuersam sex dierum creationem simplici & incompositum nomine nominans Scriptura divina creatorem, simplicem quoque & incompositam faciebat creatorum narrationem. Postquam autem nomen duplicavit opificis, statim in repetitione conduplicavit etiam facta opera, in eis non pauca faciens additamenta, nos aperte docens mysterium novæ in Christo creaturæ & Ecclesiæ. Non solum enim super priores, res secundas multiplicat, sed etiam magnam & incomparabilem in secunda creatione, nobis ostendit differetiam.] Tunc addit: Appellatus est Dominus Deus quando factus est homo, & Paradoxus Typus Ecclesiæ. Neque ex insipientibus appareat aliquis dicere, quod ex quadam simplicitate, aut intempertie, aut ex quadam stultitia, facta est, hæc additio in nomine diuino. An ignorat quod iota vnum, aut apex vnos, sacra Scripturæ, & legis non peribit?]

24. Possem minutius hæc concidere, & quod Anastasius diligenter persequitur à libro præsertim 7. demonstrare sigillatim, orbe novo per Christum condito, exhiberi luculentius opera omnia orbis materialis; mystici huius mundi fabricationem per Christum esse novum quoddam hexaëmeron, quale assignatis ad singulos dies hebdomadæ magnæ totidem Christi patientis, (simo ut S. Chrysostomus corrigit hom. 2. in acta laudanti Damasceno 3. fid. c. 15. agentis, & tunc maximè operantis) totidem mysteriis Dominicæ passionis, consicit Raperus 1. 5. de offic. c. 9. Aut quale distribuit per totidem cardinalia mysteria diebus septimanæ, contexit S. Chrysostomus hom. 4. de Ascens. Et perbellè cadit in hanc rem, quod observat, scripturæ 6. quæ homo conditus est, respondere mysterium

rium missi in homines Spiritus sancti, quia reuera Christus per Spiritum sanctum quem affuditur nostrum, creauit nos creatione 2. & v. S. Cyrillus Catech. 17. loquitur secunda sufflatione. Tractans enim quod Ioan. 20. habetur, Christum in Apostolos insufflasse, cum primo daret eis visibiliter Spiritum sanctum, tanquam symbolum remissionis peccatorum, & sanctificationis, cuius tunc potestatem elargiebatur Apostolis, addit S. Cyrillus, [Altera hanc sufflatio, quandoquidem illa prima obscurata est per voluntaria peccata, vt impleatur quod scriptum est, *Ascendet sufflans in faciem meam*.] Locus est ex c. 2. Nahum, quem eodem item modo legit S. August. 18. Cioir. c. 13 & verque de insufflatione (vt vides) id est, de Spiritus sancti collatione per Christum, quaterat & quidem nobilius creamur, eum locum exponit, altiplantibus quoad expressioem creationis secundae per insufflationem, SS. Basilio lde Spiritu sancto c. 16. Ambrosio serm. 10. in Plal. 118, ad illud, *Manus tua Domine fecerunt me*, & Athanasio q. 65. ad Antioch. Ego id explico & confirmo verbis S. Cyrilli l. 12. in Ioan. c. 16, sic philosophantis de causa insufflationis Christi in Discipulos. [Deus Pater per propriam Verbum, de limo terrae, vt scribitur, hominem formauit, animam decorauit, & sui Spiritus participatione munivit. *Insufflauit enim in faciem eius, spiraculum vite*. Verum quoniam in morte ex inobedientia decidit, & priscum deus homo amisit, formauit ipsum rursus Deus Pater, & in nouam reduxit vitam per Filium, qui morte carnis suae, mortem destruxit, & reditum nobis ad incorruptibilitatem largitus est. Vt ergo ipsum esse discamus, qui diuinitus naturam nostram creauit, & Spiritu sancto signauit, rursus in ipso initio renouandae naturae, insufflatione spiritum Discipulis largitur: vt quemadmodum creati ab initio sumus, sic etiam renouemur: & quemadmodum ad imaginem Creatoris factus tunc homo est, similiter etiam nunc participatione spiritus ad imaginem creatoris renouetur. Quod autem Saluatoris informationem, in animis suscipientium spiritus imprimat, Paulus ad eos scribens, qui ad observationes legales relapsi fuerant, aperte ostendit: *Filioli, (inquit) quos iterum parturios, quousque Christus in vobis formetur*. Formati autem in homine Christus non potest, aliter, quam participatione sancti Spiritus, per Evangelicam vitam. Vt ergo in primitiis renatae naturae hominum ad incorruptibilitatem & gloriam, & imaginem Dei, Spiritum suum Christus in Discipulos immittit: & ob hoc intelligimus fontem & largitorem ipsum Spiritus esse.] Planè egregie hæc iterat. l. 13. Thesauri cap. 1. addens insuper inde effici, vt vir dicatur gloria Dei. 1. Cor. 1. sicut mulier dicitur gloria Dei: nempe quia vt mulier de viri costa est extraxita & vir ex Dei participatione per Christum, dante nobis Spiritum sanctum.

25. Est ergo Christus noui orbis & inhabitantium cum Creator, iuxta illud Nysseni orat. 1. de Resurr. cum exponit, quorsum Zacharias, diem Christi, neque esse diem, neque esse noctem, dixerit. [Hæc est dies illa, quam fecit Dominus, à diebus illis longè diuersa qui mundi procreationis initio sunt constituti, quos temporis cursus dimititur. Alterius hæc

est procreationis initium. In hac enim die cælum nouum facit Deus, & terram nouam, vt ait Propheta. Ecquod cælum? Fidei firmitatem. Ecquam terram? Cor bonum, vt inquit Dominus. Hæc enim terra bibit superuenientem imbrem, & spicam multiplicem parit. Solis lux, est vitæ munditia: aer, perspicua & præclara viuendi constitutio: stellæ, virtutes: mare, diuitiarum sapientia, & cognitionis altitudo: herbae & germina, bona doctrina, diuinæque documenta, quæ populus pascuæ, hoc est, Dei grex caput, atque depascitur; arbores ferentes fructum, mandatorum observatio. In hac die, verus homo procreatur ad imaginem, & similitudinem Dei. Cernis cuius mundi principium sit hæc dies, quam fecit Dominus? Quam neque diem esse dicit Propheta diebus aliis, neque noctem aliis noctibus similem? Sic ille de die quem Dominus carne amictus fecit; aperte monstrans Christum esse noui orbis creatorem.

Firmata, & illustrata Cosmopœia noua per Christum, cuiusque præcellentia, aduersus Rabbinos.

26. Immerito itaque Rabbini quidam, Christum quem colimus Christiani, negarunt fuisse Messiam illum in lege promissum, eo prætextu vsi, quod Pater æternus apud Isaiam c. 51. præfatus se esse qui tetendit cælos & fundauit terram, addat, Christum alloquens, *Posui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te, vt plantes cælos & fundes terram*. Hoc autem Apellæ prædicti, non agnoscunt à Christo factum. Sed nisi mens leua fuisset, vel ex illa ipsa Patris præfatione quam retuli, agnouissent Rabbini, Messiam non fuisse plantatum cælos corporeos, quos se iam tetendisse Pater præmiserat: nec fundaturum hanc terram visibilem, quam abs se iam fundatam idem Pater testatus est. Itaque destinabat Pater Christum, ad nouorum cælorum mysticorum plantationem, & fundationem nouæ terræ & nouorum in ea inquilinorum creationem, quæ omnia per Christum abundè perfecta esse, rectè ibi cum aliis quos adducit, notauit Gabriel Aluares, & particulatim exequitur S. Bruno, propè toto lib. de nouis. cui operi gemina videtur fuisse ea ratio de nouis per Christum, quam Suidas ab Alexandro Hierapolitano elaboratam refert.

Specialiter autem creasse Christum cælos novos, docent tot animæ Christi opere & beneficio residentis ac puræ, quæ cælorum nomen negari non posse, affirmat S. Bernardus serm. 27. in Cant. [Ego puto (inquit) omnem animam talem (puram scilicet & angelicè viuentem de quo ibi dicitur) non modò cælestem esse propter originem, sed & cælum ipsum posse non immerito appellari propter imitationem. Et tunc liquidò ostendit, quia verè origo ipsius de cælis est, cum conuersatio eius in cælis est. Est ergo cælum sancta aliqua anima, habens Solem intellectum, Lunam fidem, Altra virtutes. Vel certe Sol iustitiæ, zelus, aut feruens charitas, & Luna, continentia. Quomodo enim claritas, (vt aiunt) Lunæ non nisi à Sole est: sic absque charitate seu iustitia, continentia meritum nullum est. Hinc denique

B 2 que

ALUDI

us i.
ristio
s ii.
tributis
ii
vii

que sapiens: *O quam pulchra est (inquit) casta generatio cum claritate.* Porro Scelias dixisse virtutes, non me penitet, considerantem congruentiam similitudinis. Quomodo nempe Stellæ in nocte lucent, in die latent, sic vera virtus, quæ sapè in prosperis non apparet, eminet in aduersis. Illud sanè cautela est, hoc necessitatis: ergo virtus est sydus, & homo virtutum cælum. Nisi quis fortè cum Deum per Prophetam dixisse legit: *Cælum mihi sedes est:* cælum hoc volubile visibileque, intelligendum existimet, & non potiùs illud, de quo alibi apertius scriptura commemorat: *Anima, inquit, Iusti sedes est sapientia.* Qui autem ex doctrina sapit Saluatoris, Spiritum esse Deum atque in Spiritu adorandū, etiam ei sedem non ambigit assignare spiritualem. Ego verò fidenter id fecerim non minùs in hominis iusti quàm in angelico spiritu. Consumat me in hoc sensu maxime illa fidelis promissio: *Ego (ait Filius) & Pater, ad eum (id est, ad sanctum hominem) veniemus & mansionem apud eum faciemus;* Prophetam quoque, non de alio dixisse cælo arbitror: *Tu autem in sancto habitas, laus Israël.* Manifestè autem Apostolus, dixit, *Habitare Christum per fidem in cordibus nostris.* Nec mirum si libenter inhabitat cælum hoc Dominus Iesus, quod utique non quomoddò cæteros, dixit tantum ut fieret, sed pugnavit, ut acquireret, occubuit ut redimeret. Ideo & post laborem voto potitus, ait: *Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo, quoniam elegi eam.* Et beata cui dicitur: *Veni dilecta mea, & ponam in te thronum meum.*]

27. Specialiter item hominem, esse mysticam Christi facturam, & quatenus nouum esse accipit, & secundum Deum creatur in iustitia & sanctitate veritatis, esse verè opus Christi, Apostolus splendidissime tradidit, cum dicit, *Ipsi factura sumus, creati in Christo IESU in operibus bonis.* Verè creati, quia ex nihilo per Christum sumus, si prima gratia & radix totius iustificationis attendatur. Pro nihilo enim saluos facies eos. Idque à Christo magno, (ut ait) Deo nostro factum, collato nobis Spiritu suo sancto, in ratione formæ mysticæ & principij vitæ supernaturalis, quo abiecto peccator idcirco dicitur mori, & mortali peccato transfixus. S. Basilius omnino egregie prosequitur I. de Spiritu sancto c. 16. addens dici de peccatore. *Diuidet eum (inquit Matth. c. 24. de seruo nequam) & partem eius cum hypocritis ponet.* [Neque enim corpus diuiditur, ut vna pars tradatur supplicio, altera absoluitur. Nam id quidem fabulosum, nec eo dignum iudice, cum totus homo peccauerit, dimidium illius addici pœnæ. Nec anima in duas partes secatur, quum tota per totum hominem peccandi affectum habeat, simulque cum corpore malum operetur. Sed quemadmodum dixi, dissectio est animæ, perpetua à Spiritu sancto alienatio. Nunc enim tamen non admiscetur indignis, attamen aliquo pacto videtur adesse semel consignatis, expectans ut ad salutem conuertantur. Tum verò in totum ab anima, quæ gratiam ipsius prophanauerit, rescabitur. Ideoque non est in inferno qui confiteatur, neque in morte qui memor sit Dei: quod iam non adhiç sancti Spiritus adiutorium.]

28. Nec desiderata est in hac secunda crea-

tione, requies creatoris. Audi Rupertum l. 7. de offic. c. 19. differentem de sanctificatione primæ Sabbati siue diei Dominicæ. [Quanto præponderet primæ Sabbati sanctificatio, quæ nobis est data, sanctificationi illi qua Iudeis Sabbatum dedicatum est, ex comparatione causarum, vel temporum utriusque sanctificationis, aduertere licet. Diuersis enim ex causis longèque imparibus, & Sabbati creator noster benedixit, & primam Sabbati diem, ipse Saluator noster dedicauit. Causa namque benedictionis Sabbati fuit hæc, quod Deus in illo cessauit ab omni opere quod patrauit: Causa verò primæ Sabbati, quod Deus homo factus in illa reforescit à mortuis. Quis hæc longius à se differre non videat? Si enim Dei requies causa sanctificationis diei est, consequenter ubi maior, & verior eius requies, illic sanctificatio copiosior est. Itémque ubi maiorem in operante laborem attendimus, maiorem nihilominus in cessante requiem agnoscimus. Constat verò, quia Deus, dum conderet mundum, fatigatus non est, vtpotè qui omnia per Verbum suum operatus est, & vniuersa componens, de singulis dixit, *Fiat, & factum est.* At ipse idem, cum vniuersum redimeret, homo factus, vnus idémque Christus, Deus & homo passus, & crucifixus, & sepultus est, proculdubio fatigatione non parua fatigatus est. Quia ergo die reforescit, veram utique requiem, gloria & honore coronatus, introiuit, longè excellentius requieuit, quàm cum à mundi creatione cessauit. Nempe acquisita suo sanguine sponsa Ecclesia, in qua (inquit) ut in cælo intellectuali requiescit.

Orbis conseruatio, alterum opus Deo proprium, Christo aptata.

29. Iam mundi mystici, & ut Apostolus nominat, *Orbis terra futuræ conseruatio*, ut hoc quoque opus Deo proprium Christo vindicemus, non minùs Christo conuenit, quàm creatio. Verè namque de Christo Apostolus, *Omnia in ipso constant.* Et sanè Spiritus Domini iure à sapiente vocatur, *Continens & conseruans omnia*, quod de noua præsertim creatura valere, est indubitatum. De ea sapientissime à D. Basilio lib. de Spiritu sancto c. 16. dictum est. [Quemadmodum si in nocte tollas lucernam ex domo, superest ut nihil videant oculi, nihil operentur virtutes, nec agnoscat retum dignitas, sed per ignorantiam autum perinde concolletur, ac si ferrum esset: ita in intelligibili gubernatione, impossibile est illam inlicitam manere vitam absque spiritu: nihilo profectò magis quàm exercitus in recto ordine manere potest, absente duce, aut chorus in consonantia, nisi adhiç chori præfectus qui temperet harmoniam.] Et hanc ob causam Christus Isaac 22. describitur specie paxilli in loco fideli, super quo suspenditur omnis gloria domus, & omnia vasa sancta, quia omnes boni per solum Christum stant, eique innitentes ascendunt dealbati iuxta lectionem D. Augustini non semel probatam; nimirum ut inde sanctitatem hauriant, inde etiam firmant eam, & sibi perpetuam faciant. Quo perbellè Origenes hom. 4. in Ierem. accommodat illud eiusdem Prophete cap. 17. *Solum altitudinis à principio, locus sanctificationis nostræ. Expellatio Israël Domine, quod ipse*

ex interprete, sic legit. *Thronus gloria exaltatus ab initio, locus sanctificatio nostra, sustentatio Israël.* [Sustentatio Israël sicut ipse iustitia Christus, ipse veritas, ipse sanctificatio, similiter est ipse etiam sustentatio; & non est aliquid iustum sine eo; neque patiens quod in se non habet Christum. Ipse est enim sustentatio Israël.]

30. Vides quomodo iuxta Origenem, non modo perseverantia ut bene progrediamur sancte operando, sed etiam ut firmemur in bono, nec deficiamus in tentationibus ac probationibus, à Christo sit. Hoc secundum egregie à D. Hieronymo expressum est in cap. 4. Zach. ad illud, *Videbunt lapidem flammam in manu Zorobabel,* quod perinde esse ait, ac si dixisset Propheta, [Lapideum, & videbunt auxilium Salvatoris, qui de Zorobabel stirpe promittitur: & propter firmitudinem, lapis appellatur, & lapis flammus. Pro quo in Hebraico scriptum est זכור הכר, eo quod sit muros & fortitudo, roborque credentium. Sicut enim flammam ab igne alia metalla descendit; & cum sit natura æs ferrumque durissimum, si absque stanno fuerit, vitritur & crematur; sic omnis Angelorum & hominum fortitudo, si non habuerit auxilium Salvatoris, imbecilla probatur & fragilis.] Et S. Cyrillus non multum dissimiliter 13. de Ador. *ferè in fine quæcunq; P. Madio quamobrem Christus à Propheta dictus sit lapis flammus, & per plumbi talentis sit expressus.* Sed de Christo lapide, alibi plenius, & copiose Mendoga in 1. Reg. c. 6. v. 14. à n. 8. & c. 7. v. 12. n. 7. & 8. Nunc satis sit notasse cum Christi appellationem in scripturis creberrimam, (ut videre est apud S. Cyprianum l. 1. ad Quir. c. 16 & 17. & apud Galatinum l. 1. c. 21.) referri à S. Cyrillo ad constantiam nobis per Christum conciliariam in bono, quoties occurrunt ex adverso flabra, quibus nisi ipse firmaret & stabiliret nos, deiceremur & everteremur, pro fragilitate nostra. [Sustinet tecum Dominus Christus,] (aiebat Arcadio Antoninus Episcopus in calce Epistolæ.) Breuissimè sed sapientissimè, id expressit S. Hilarius cano- 31. in Math. cum dixit, [Pari, nisi ex Christi passione non possumus.] Nos plenè in hanc tem differtimus in opere de marty. p. 2. c. 3. not. 21.

Quod verò protius admirabile est, sed tamen verum, eoque progreditur roboratio & fortitudo nostra per Christum, ut plura etiam quam ipse passus sit, patiamur, tametsi quanta ille quæque atrocitas sit passus, neminem later. Obseruavit hoc egregie S. Chrysostomus hom. 1. ad Cor. ad illud, *Sicut abundans passiones Christi in nobis, quod sic expendit:* [Non dixit Quammodum Christi passiones nobis inveniunt, sed sicut abundans. Quibus verbis illud ostendit, quod non modo illius cruciatus, sed his quoque plures perferant. Non enim, (inquit) ea tantummodo, quæ ipse passus est, pertulimus, verum his etiam ampliora. Sic enim considera. Vexatus est, persecutionem passus est Christus, flagris affectus est, mortuus est. At nos (inquit) his plura patimur: quod quidem vel solum, ad consolationem satis esse queat. Nec verò est quod quisquam hunc sermonem arrogantiæ ac temeritatis damnet. Nam & alio loco ait, Gaudes in promissionibus meis, atque adimpleo ea quæ desunt passionibus Christi in carne mea. At neciam horum, temeritatis vilius & arrogan-

tia est. Quemadmodum enim discipuli maiora quam ipse miracula se erant, (qui enim credit in me, (inquit), maiora his faciet), totum autem ipsi iure adscribitur, qui in ipsis operabatur: sic etiam plura quam ipse perpeffus fuit]

Patratiō mirabilium Deo propriorum, Christo conueniens.

31. Tandem mirabilia à Christo edita, & opera quæ nemo alius fecit, sed & eodem modo, ac cum iisdem adiunctis, nemo facere potuit purus homo, & qui Deus non esset, satis superque ei vindicare titulum magni Dei. Possem miracula innumera quibus Christus per tempus prædicationis inclauit, hic expendere, & ventrem Christi, fragilitatem, inquam, & infirmitatem humanam, sapphiris distinctam exhibere, hoc est miraculis innumeris: ut locum ex Cant. s. Gregorius, Beda, alique apud Delrium ibi expoluerunt. In argumento immenso non potero prolixus videri, si quam summam miraculorum Christi aduersus Ethnicos confecerit Arnobius l. 1. à n. 28. ut cum non vnus è nobis, sed verum & magnum Deum esse monstraret, hic repræsentauero. Sic ergo affatur Ethnicos. [Quid dicitis: iterum: ergo ille mortalis, aut vnus fuit è nobis, cuius imperium, cuius vocem popularibus & quotidianis verbis missam, valetudines, morbi, febres, à quæ alia corporum cruciamenta fugiebant? Vnus fuit è nobis, cuius præsentiam, cuius visum, gens illa nequibat ferre merforum in visceribus demonum, conterritaque vi noua, membrorum possessione cedebat? Vnus fuit è nobis, cuius fædæ vitilignes iussioni obtemperabant, pulse statim, & concordiam colorum commaculatis visceribus relinquebant? Vnus fuit è nobis, cuius ex leui tactu, stabant profusa sanguinis, & immoderatos cohibebant fluores? Vnus fuit è nobis, cuius manus, intercutēs & veterum fæ fugiebant vnde; penetrabilis ille vitabat liquor, & turgentia viscera salutari ariditate deflabant? Vnus fuit è nobis, qui claudos currere præcipiebat, & iam operis res erat, porrigere mancos manus; & articuli mobilitates iam ingentis explicabant: captos membris assurgere, & iam suos ferebant lectos, alienis paulo ante ceruicibus lati: viduatos videre luminibus, & iam cælum, diemque cernebant nullis cum oculis procreati? Vnus, inquam, fuit è nobis, qui debilitatibus variis, morbisque vexatos, centum, aut hoc amplius, semel vna intercessione sanabat? cuius vocem ad simplicem, furibunda & insana explicabant se maria; procellarum turbines tempestatesque sicebant: qui per altissimos gurgites pedem ferebat in lutum: calcabat ponti terga, vndis ipsis stupentibus in famulatum subeunte natura: qui sequentium se millia quinque, saturauit quinque panibus? ac, ne esse præstigii incredulis illis videretur & duris, bis senatum sportarum lincos, reliquiarum fragminibus aggeriebat? Vnus fuit è nobis, qui redire in corpora iam indum animas præcipiebat efflatas? prodire ab aggeribus conditos? & post diem funetis tertium, pollinctorum velaminibus expediri? Vnus fuit è nobis, qui, quid singuli voluerent, qui sub obscuris cogitationibus continerent, tacitorum in cordibus peruidebat? Vnus fuit è nobis, qui cum

ynam emitteret vocem, à diuersis populis, & dissimili oratione loquentibus, familiaribus verborum sonis, & suo cuique vtens existimabatur eloquio? Innumera huiusmodi, de mirabilibus operibus à Christo editis, passim occurrunt.

Nec desunt hodie talia, quibus Christus in cuius nomine eduntur, magnus Deus agnoscatur. Hodieque Christi nomen auditum, effugit noxios spiritus, & signum Crucis expressum spiritualia nequitiae potenter expellit; non horrore nominis. (vt fabulatos Ethnicos meminit supra Arnobius, & Lactant. 4. inst. c. 27. ac haeretici quoque etiamnum garrunt, eodem cum Ethnicis spiritu acti) sed maioris licentia potestatis. Hodieque in Christi nomine resurgunt mortui, caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, & omnes valetudines depelluntur.

Potiora Christi miracula, interna, vt mundi ad fidem adductio.

32. Verum hæc ego tamen insignia & eximia, ac defigendis stupore animis peropportuna, parui tamen facienda censuerim, præ aliis quæ quod in Christiana lege sunt frequentissima, minus tamen videntur admirabilia hominibus, raritate meritis admirabilitatem operum: rubrica sanè parum fidelis, quæ miracula ludicra seriis præferantur. In quam rem inuat adducere quod Philo ait l. i. de vita Moysi, tractans educationem aquæ de petra percussâ. [Si quis (inquit) huic narrationi non credit, non nouit Deum, nec querit noscere. Alioqui certo certius sciret, miracula ista esse Dei ludicra collata cum seriis operibus: quale est creatio cæli cum fixis erraticisque syderibus, lucis, diei, solisque productio, iidemque nocturni lunaris luminis, terræ fundatio in rerum medullis, insularum & continentis immensa magnitudo, animalium stirpiumque in tot species diuisa varietas: ad hæc maris æstuarium, flauiorum cursus tam perennium quam torrentium, latices fontium perpetuo manantium, alibi frigidorum, calidorum alibi: præterea tot mutationes aeris, tempora discretæ annuis horarum vicibus, aliæque pulcherrimæ res innumerae, quibus recensendis vix tota hominis vita sufficiat, quæ nec ad vnius cuiuspiam mundi partis miracula singulatim executienda satis sit etiam si contingeret longissima. Verum ista cum digna sint admiratione maxima, contemnuntur propter consuetudinem. Quæ autem inusitata sunt, quamuis minora, miramur indulgentes nouis imaginationibus.] Hoc ipsum de Christi miraculis (vt sic dicam) inuisibilibus, quæ quotidiana inter Christianos sunt, & aliis ab initio editis, dicendum existimo.

33. Quantum enim reuera, si suis momentis expendatur, apparebit miraculum, mundi conuersio per Christum, & emissos ab ipso discipulos? [Obstupescamus, exclamat S. Chrysostomus hom. 8. in 2. ad Cor. in mor.] virtutem Dei, admiremur, adoremus, rogemus Iudeos, rogemus Gentiles, quis persuasit vniuerso orbi à patris moribus desistere, & ad aliam transire conuersationem? Piscator vel tabernaculorum factor, publicanus, vel illiteratus, & idiota? Et quomodo hæc essent rationi consona, nisi diuina virtus esset, quæ per

illos operata est? Quid autem dicentes persuaserunt? Baptizemini in nomine crucifixi. Cuius quem nesciebant, non viderant. Attamen hæc dicentes & prædicantes persuaserunt, quod ij quidem qui vaticinabantur, & à patribus ipsis traditi erant, non sint Dij. Crucifixus autem hic Christus omnes attraxit, tamen quod crucifixus quidem esset, & sepultus, omnibus manifestum erat: quod autem resurrexisset, nulli præter paucos viderant. Nihilominus & hoc persuaserunt his qui non viderant, & non solum quod resurrexit, sed etiam quod ascendit in cælos, & veniet iudicare vivos & mortuos. Vnde gunt sermones illi verisimiles & probabiles, dic oro? Non aliunde quam à Dei virtute. Etenim nouitas primò omnibus ingrata erat. Quando autem & talia noua quis assertores difficilius sic, quando amonet inueteratæ consuetudinis fundamenta, quando à fundamentis euellit leges. Ad hæc neque præcones fide digni videbantur; sed & apud omnes gentes exoli, indocti, ac meticulosi. Vnde igitur vicinior orbem? quomodo nos, & progenitores nostros qui philosophi ac sapientes putabantur, cum Diis suis eiecerunt? Nonne manifestum, ex eo quod Deum haberent secum? Non sunt enim hæc opera humanæ facultatis, sed diuinæ cunctis & ineffabilis. Non (dicit quis) sed magis. Oportuisset igitur demoniorum principum crescere, & propagari Idolorum cultum. Quomodo ergo destructus est, & euaniuit ille, & præualere nostra quæ illis contraria? Idem hom. 3. in ad Ephes. ad illud. *Et quæ diuina gloria ipsius*, eousque esset animæ ad fidem pertractionem à Christo factam, vt præstat suscitationi mortui. [Multo sanè (inquit) admirabilis, quod animæ ad fidem persuaderentur, vt credant, quàm quod morticina caro resurgat. Vt res hæc colliquecat magis, admittat, pro virili. Audi enim. Dixit Christus iam mortuo, *Lazarus veni foras*: dicto oculis parati. Dixit Petrus Tabithæ, *Tabitha surge*: quæ nihil cunctata, dicenti gessit motem. Dixit Christus extrema illa die: & resurgent omnes: idque tanta cum velocitate, vt tum viuentes, ne puncto quidem eos præuenturi sint, qui prius obdormierint somno mortis. Sicque in momento, in ictu oculi, vniuersa hæc confluunt, concurruntque. Vt autem quis fidem amplectatur, non sic. Rursum audi dicentem: *Quoties volui congregare filios vestros & misisti*. Videtur, vt hoc illo sit difficilior: itaque ab hoc, totius rei quam nititur persuadere, adornat summam. Multo enim difficilior fuit, humanis rationibus libero hominis arbitrio persuasisse, vt Christi fidem complectatur: quàm vt credat quidvis naturam operari, admirabili dispensatione exhibuit, re ipsa declarans, quod negotium peragente humanæ salutis, diuina virtute opus haberet.]

Item commutatio peruersitatis morum, inducitur à Christo.

34. Addit eadem hom. 8. S. Chrysostomus, alterum virtutis & potentie Christi insigne opus, verèque miraculum; mutationem scilicet morum, vigentem Christianis temporibus. Quando enim virginitas tanta vique retarum pullulauit, quando diuitiarum contemptus & virtus,

vitz, & omnium aliorum? Improbi enim & impositores nihil tale perficiunt, sed contraria omnia. Illi autem Angelorum nobis conuersationem inuenerunt; non inuenerunt autem solam, sed etiam egerunt in hac nostra regione, in terra barbarorum, in ipsis terrarum finibus. Vnde perspicuum quod omnia ubique virtus Christi perfecit ubique lucens, & ipso fulgure velocius mentes hominum illustrans.]

Eadem habet S. Sedatus hom. de Epiphania, & Eucherius hom. 2. de Epiph. in fine. [De pessimis bonos facit, castos de luxuriosis, humiles de superbis, de sectatoribus seculi amicos Dei. Quæ potest maiora exercere miracula, quam quando hominem de substantia pulueris in Angeli statum prouehit, ac terrenam materiam celo inferit, & in immortalitatem figmentum mortale transcribitur?] Multis est in hoc argumento Abbas Nestoros apud Cassianum tota prope collat. 15. late demonstrans, longe sublimius opus esse, longèque diuinius miraculum, collucere virtutibus Christianis, quàm ceteris principibus imperare: plûsque est exclusi. edacissimos de corde proprio trillit motibus, quam valetudines alterius, febresque corporales expulisse: Postremo multis modis præclarior virtus, sublimiorque professus est, animæ propriæ curare languores, quam corporis alieni. Quanto enim hæc sublimior caritas est, tantò præstantior eius est salus, quantoque præstioris excellentioris est substantia, tantò grauioris ac perniciosioris est & cura.]

35. Origenes planè egregiè hom. 6. in Esaiam. sub medium, ait hæc esse opera maiora horum, quæ Christus edenda per suos pollicitus est. Sic enim habet: [Quid maius est quam mortuum resuscitare? Quis non dico nostrum, sed Apolloniam mortuum suscitauit? Refert historia, quia Paulus Eutychum resuscitauit à mortuis, & Petrus Thabitam, quæ interpretatur *Doreæ*. Ita autem & alia istiusmodi, inueniri possunt. Vbi sunt maiora? Sed & cæcos Saluator fecit rursus videre, & quod maius est, eos qui sic nati fuerunt. Exhibeant quos cæcos ab utroque manibus Apostolorum curatos aspexerunt. Et alia infinita potest de Euangelis inuenire qui querit, quia neque Apostoli his maiora fecerunt, neque eorum successores. Verùm sermo scripturæ tale quiddam locutus est. His quæ ego feci corporalibus, vos maiora facietis. Ego feci resurgere ex mortuis corporaliter, vos resurgere facietis ex mortuis spiritualiter. Ego cæcis sensibile hoc lumen effudi, vos spiritalem lucem non videntibus dabit. Usque ad hanc autem diem, hæc maiora signa à corporalibus quæ fecit Iesus, ego video fieri per fidelissimos Discipulos Iesu. An non cæci nunc vident? & claudi ambulant? & leprosi mundantur? & reliqua sunt? Si is qui heri obcæcatus est, accedens ad Idolum quasi ad Deum, hodie inuocat Deum viuum, pristina derelinquens, nonne videt? An non qui heri claudus erat propter peccatum, nunc propter discipulorum

doctrinam iter verum edoctus, stabili graditur pede? Qui heri aridam, habebat manum, & otiosam ad benefaciendum, hodie recipiens manum, habet eam viuentem? Si videris aliquem pollutum, & lepram in anima habentem, subito penitere, ac doctrinæ sermone compunctum, non te pigeat dicere, quia maius sit hunc spiritualiter leprosum, quàm quandam carnaliter fuisse purgatum.] Vide de his in nobis Christi operibus optime philosophantem eundem Origenem hom. 2. in Lucam.

36. Non minus splendide in hanc rem, ac etiam paulo copiosius, philosophatur apud Cassianum Abbas Cheremon. collat. 12. c. item 12. [Illa (inquit) quæ in Sanctis suis quotidiana operatione dispensat, ac speciali munificentia affluenter effundit, nullus alius, nisi anima perfruens agnoscit, quæ in secreto conscientie suæ, ita est beneficiorum eius arbitra singularis, vt ea non solum nullo valeat sermone deferere, sed ne sensu quidem, & cogitatione complecti, cum ab illo ignito seruire discendens, ad istos materiales ac terrenos intuitus fuerit deuoluta. Quis enim in se opera Domini non miteretur, cum insatiabilem ventis ingluuiem, & sumptuosam gulæ perniciosamque luxuriam, ita in se viderit fuisse compressam, vt vix ipsum exiguum ac vilissimum cibum ratò inuitusque percipiat? Quis non obstupescat opera Dei, qui illum ignem libidinis, quem naturalem antea, & velut inextinguibilem esse credebat, ita rescignisse persenserit, vt ne simpliciter quidem se corporis motu sentiat incitari? &c. Ita sunt prodigia quæ posuit super terram. De istis operibus Dei Beatus David in spiritu canens: *Benedictus, inquit, Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia magna solus*. De istis & Amos Propheta: *Qui facit, inquit, omnia, & conuertit eas, & transmutat in matutinum vmbra mortis*.] Et post alia cap. 13. [Istud ergo est mirabile opus Dei, hominem carneum, carnales affectus, in carne positum resposuisse, & in tantum, atque incursum variatate, vnde tenere animi statum, atque immobilem in omni accidentium permutatione durare. Qua virtute fundatus senex quidam, cum apud Alexandriam turbis infidelium circumfusus, non solum maledictis, verum etiam grauissimis impellentium vrgeretur iniuriis, etque à subsannantibus dicebatur; quid miraculi Christus vester, quem colitis, fecit? Ille (inquit) vt his ac maioribus, si intuleritis, non moueat, nec offendar iniuriis.]

Non obstat, quominus Verbum in humanitate sit Deus magnus, tanta Christi deiectio.

37. Euicisse planè videor, Christo, diuinitatem, personam in humanitate nostra subficienti, deus ac nomen *magni Dei*, ab Apostolo (vt vidimus) eidem tributum. Monstrauit præterea, & nequicquam aduersus extantem apertissime magnitudinem tantam, obtendi posse Christi in humanitate voluntariam deiectionem. Imò mirabiliter & verè magni Dei nomine dignior proditur, quod tantæ paruitati tantam adiunxit magnitudinem, idemque parvus & minimus, idem Dominus & magnus, nostra causa videri & esse voluit. Expedit id grauissimè

AUDI

us I.
risto
s II.
tributis
II
III

simè S. Ambrosius lib. de interpellatione David versans illud Psalms, *De terra Iordanis & Hermonym è monte modico*. Monstrat enim, esse simul Christum montem magnum, & montem modicum. [Quis est mons modicus, consideremus, ne fortè diuinitas Christi sit mons magnus. Denique *cælum & terram compleo, dicit Dominus*. Si ergo diuinitas Christi mons magnus est, utique incarnatio eius, mons exiguus est. Vtrumque ergo Christus, & mons magnus; & minor. Magnus verè quia *magnus Dominus; & magna virtus eius*. Minor quia scriptum est: *Minorasti eum paulominus ab Angelis*. Vnde Eliaas dicit, *Vidimus eum, & non habebat speciem, neque decorem*. Idem tamen & ex magno minor factus, & ex minore magnus factus. Ex magno minor, quia *cum in forma dei esset, semetipsum exinaniuit, & formam serui accepit*. Ex minore magnus, quia dicit Daniel, & lapis qui elisit imaginem, factus est mons magnus, & impleuit omnem terram. Lapis hic qui sit requiritis? agnosce. *Lapidem quem reprobauerant edificantes, hic factus est in caput anguli*. Idem tamen cum & exiguis videretur, magnus erat. Cui rei attestatur Eliaas dicens, *Puer natus est nobis, & eius datus est nobis, cuius imperium super humerum eius, & vocabitur magnus consilijs Angelus*.]

Non minùs concinnè & acutè S. Augustinus in Psal. 95. ad illud: *Quoniam magnus Dominus, & laudabilis nimis*, hanc in Christo magni Dei & omnium Domini, cum tanta paritate & exilitate nostra copulationem, exhibet dicens: [Quis Dominus nisi IESVS Christus, magnus & laudabilis nimis? Nostis certè quia homo apparuit, nostis certè quia in vtero feminae conceptus est; nostis quia ex vtero natus est, nostis quia lactatus est, quia in manibus portatus est, quia circumcisus est, quia hostia pro illo oblata est, quia creuit: postremo nostis quia expalmatus est, conspuus est spinis coronatus, crucifixus, mortuus, lancea percussus est. Nostis quia hæc omnia passus est, magnus est, & laudabilis nimis. Nolite contemnere paruum, intelligite magnum. Paruus factus est, quia parui eratis; intelligatur magnus, & in illo magni eritis. Sic enim edificatur domus, sic eriguntur moles in ipsa domo, crescunt lapides qui ducuntur ad ædificium. Crescite ergo, intelligite Christum magnum, & paruus magnus est, magnus nimis. Finiuit verba, volebat dicere quantum magnus; & si tota die diceret: *Magnus, magnus*, quid magnum diceret? Tota die dicens, *Magnus*, finiret aliquando, quia finitur dies; magnitudo illius ante dies, ultra dies, sine die. Ergo quid diceret? *Quoniam magnus Dominus, & laudabilis nimis*. Quid enim dictura est lingua parua ad laudandum magnum? Dicendo *nimis*, emisit vocem, & dedit cogitationi quod sapiat, tanquam dicens; Quod sonare non possum tu cogita, & cum cogitaueris, parum erit. Quod cogitatio nullius explicat, lingua alicuius explicat? *Magnus Dominus, & laudabilis nimis*. Ipse, laudetur, ipse prædicetur eius gloria nuntiatur.] Sit ita planè. IESVS CHRISTO, Deo magno, honor & gloria per omnes gentes ac sæcula, ob coniunctas inaudito commercio res adeo dissitas.

38. Possumus & nos cum summa abiectione nostra, conlocare magnitudinem immensitatis, dona gratiæ, & diuinitatis participium conlocaturam. Nam vocamur nos quoque, & inuitamur ad præstanda opera iis proportionali quibus Christus magnum se Deum demonstrauit, ut vidimus S. Chrysostomus hom. 15. in 1. ad Timotheum. præclare in hoc argumento versatur, his præter cetera [Corpus de terra nobis Deus contulit, ut ipsum & in cælum reuehamus, non ut animam per ipsum ad terram deuehamus. Terrenum est, sed si velimas, effluat ecclesie. Vide quanto nos honore profectus est, tale nobis opus præcipiens. Feci, (inquit,) ego cælum & terram, do tibi quoque creationem. Fac terram cælum, nam potes. Qui facit omnia & mutat, de Deo dictum est: hanc & hominibus potestatem dedit. Sicut aliqui pater charitate plenus pingens, non ipse solus, sed & filium ad parum disciplinam perducere studet. Feci, (inquit,) ego speciosum corpus, do tibi meliorem creationem: Tu bonam fac animam. Dixi ego *germinet terra herbarum virentem, & omne lignum pomiferum*: dic & tu; producat ipsa terra fructum proprium, & exhibet quidquid facere velis. Facio astatem & nebulam, firmo tonitruum, & creo spiritum: Formam draconem ad illudendum ei, hoc est diabolum; nec hanc inuidi tibi potestatem illud tu quoque si vis: Potes enim eum ut passerem vincere. Facio oriri Solem super bonos & malos. Imitare tu quoque: communica quæ tua sunt, & bonis, & malis. Contumelias patiens tollo, contumeliasque parantes, beneficiis prosequor. Imitare etiam tu, nec ita benefacias propter retributionem, neque propter gratiarum adiunctionem. Accendi luminaria in cælo; His splendidiora tu quoque fac accendas: Potes enim: Eos qui sunt in errore, illumina. Maius est illud beneficium quam Solem intueri, me agnoscere hominem facere non potes, sed iustum facere potes, & Deo gratum. Ego substantiam creaturæ tu voluntatem exorna. Vide quomodo te diligam, & in maioribus tibi virtutem dedecim. Videtis dilectissimi qualiter honorati sumus.]

Hæc si præstemus, & tanto respondeamus honori, æmulabimur quantum morte hæc est, magnum Deum; & iisdem lineis quibus Christus magnus Deus apparuit, progredientes, audire poterimus quod esse iubemus: *Dij, inquam*, ex D. Basilij ad Valentem responso, nec qualescunque, sed magni, ut magnum Deum cuius soboles sumus, referat magna, nec patre indigna progenies.

CAPVT II.

Christus Homo, Homo & homo; Filius Hominis.

39. Quorsum hoc caput præcedenti sobne-stant, per se euident est ex structura Christi, quem geminæ gigantem substantiæ, diuinæ & humanæ, expressimus alibi. Et quamuis Homo, non sit Christi attributum, si nōde